

สี่สัปดาห์วรรณกรรม

วรรณคดีท้องถิ่น : คุณค่าที่หน้าพินิจ

กอนกกาญจน์ ภิญโญมารค¹

การเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมในโลกแห่งชีวิต ยิ่งกว้างและมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างชาญฉลาดและแกร่งมากขึ้นเท่านั้น ในโลกแห่งการศึกษาก็เช่นเดียวกัน ยิ่งศึกษาศาสตร์ต่างๆ ได้หลากหลายแง่มุมและลึกซึ้งมากเพียงใด ก็ยิ่งเป็นการขยายฐานความรู้และเพิ่มพูนทักษะทางวิชาการให้เกิดความงอกงามทางปัญญามากขึ้นเพียงนั้น

“วรรณคดี” เป็นผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะแขนงหนึ่งที่ก่อด้วยทอดความคิด ประสบการณ์ชีวิต ผวนกับจินตนาการ และอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเสพโดยใช้ภาษาเป็นสื่อ ดังนั้นการศึกษาวรรณคดีนอกจากจะได้รับความรู้และเป็นการฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์วิจารณ์ในเชิงวิชาการแล้ว ยัง **ได้เรียนรู้โลกและชีวิต** โดยทางอ้อมไปพร้อมกันด้วย

“ความต่างในความเหมือน” วรรณคดีราชสำนัก : วรรณคดีท้องถิ่น

“วรรณคดี” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ วรรณคดีหลวงหรือวรรณคดีราชสำนัก และวรรณคดีราษฎร์หรือวรรณคดีท้องถิ่น

“วรรณคดีราชสำนัก” เป็นวรรณคดีที่สะท้อนภาพสังคมของชาววัง ผู้สร้างสรรค์ คือ นักปราชญ์ราชบัณฑิตหรือเจ้านาย เนื้อหาของเรื่องโดยส่วนใหญ่เป็นการยกพระเกียรติพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและ

ทางอ้อม ในด้านภาษาและกวีโวหารนิยมใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต รวมทั้งมีกลวิธีการแต่งและการใช้ภาพพจน์ที่วิจิตรงดงามอันเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาของกวี

“วรรณคดีท้องถิ่น” เป็นวรรณคดีที่ปรากฏอยู่ในถิ่นต่างๆ ของไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ วรรณคดีลายลักษณ์ ซึ่งบันทึกไว้ด้วยตัวอักษรและวรรณคดีมุขปาฐะ ซึ่งถ่ายทอดด้วยคำพูด ผู้สร้างคือชาวบ้านหรือพระภิกษุในท้องถิ่นนั้นๆ มีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการอ่านและการฟัง ศูนย์กลางการเผยแพร่คือวัด เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นความบันเทิง แต่ก็มักสอดแทรกคติธรรมทางพุทธศาสนาไว้ด้วยเสมอ และแม้ว่าตัวละครเอกจะเป็นกษัตริย์แต่ก็ไม่ได้มุ่งยกพระเกียรติมากนัก ภาษาที่ใช้ในการสร้างสรรค์วรรณคดีท้องถิ่นเป็นภาษาที่เรียบง่ายมุ่งที่การสื่อความหมายเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้น ไม่นิยมการใช้คำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต จึงสามารถเข้าใจเนื้อความได้ง่าย ตรงไปตรงมาและยังสะท้อนภาพสังคม วิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

เดิม “วรรณคดี” ที่ผู้เขียนได้ศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นวรรณคดีราชสำนัก ซึ่งเป็นตัวแทนความคิดของคนไทยเพียงกลุ่มหนึ่งและเป็นการสะท้อนภาพสังคมของคนในรั้วในวัง ผู้เขียนไม่ได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นที่ใกล้ตัวกว่าเลย วรรณคดีท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่ผู้เขียนได้รับรู้

¹ อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ในครั้งนั้นจึงเป็นการรับผ่านสื่อโทรทัศน์ในรายการละคร จักรๆ วงศ์ๆ เช่น เรื่องแก้วหน้าม้า นางสิบสอง พระสุธน-มโนราห์ โมงเป่า ฯลฯ เพียงทางเดียว ครั้นได้ศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงมีโอกาสสัมผัสวรรณคดีท้องถิ่นในแง่มุมที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

การศึกษาวรรณคดีไทยที่เน้นหนักไปทางวรรณคดีราชสำนักดังกล่าว แม้จะได้รับรศทางวรรณศิลป์และดื่มด่ำในเนื้อหาที่ประณีตงดงาม แต่ก็ไม่เป็นการเปิดกว้างทางความคิดและไม่ใช้การศึกษาองค์รวมของภูมิปัญญาไทย อีกทั้งการยกย่องเชิดชูวรรณคดีราชสำนักโดยมองข้ามวรรณคดีท้องถิ่นนี้ ยังเป็นการปลูกฝังความคิดทางด้านลบต่อวรรณคดีท้องถิ่นให้เกิดขึ้นกับเยาวชนด้วย ทั้งที่วรรณคดีท้องถิ่นก็เป็นสมบัติของชาติอันทรงคุณค่าเช่นเดียวกับวรรณคดีราชสำนักและเป็นงานสร้างสรรค์ของสามัญชนอันเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ความคิดตลอดจนแง่มุมต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในผลงานก็เป็นของชนหมู่มากด้วย แม้จะอ่อนด้อยฝีมือและชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ในการถ่ายทอด ซึ่งไม่อาจเทียบเคียงได้กับวรรณคดีราชสำนักไปบ้าง แต่ก็สื่อความคิดได้อย่างชัดเจนเรียบง่าย ให้ความรู้สึกอบอุ่นและเป็นกันเอง ซึ่งความรู้สึกนี้อาจหาได้ยากจากการอ่านวรรณคดีราชสำนัก นอกจากนั้นกวีท้องถิ่นบางท่านก็มีความปราดปรองและสร้างสรรค์ผลงานที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทั้งทางเนื้อหาและวรรณศิลป์ จึงไม่ควรตีค่าว่าวรรณคดีท้องถิ่นต่ำด้อยเสมอไป

ในทัศนะของผู้เขียนหากเปรียบเทียบวรรณคดีทั้งสองประเภทกับขนม วรรณคดีท้องถิ่นก็เปรียบได้กับขนมไข่หวาน ที่มีกรรมวิธีการทำง่ายๆ เพียงใช้น้ำตาลกับน้ำจนเป็นน้ำเชื่อมเข้มข้นได้ที่ ทบจึงแกล่ใส่ลงไปแล้วดอกไข่ตาม ครั้นไข่สุกดีก็ได้อาหารหวานรับประทาน ส่วนวรรณคดีราชสำนักเปรียบเหมือนขนมฝอยทองหรือทองหยิบซึ่งมีกรรมวิธีการทำซับซ้อนและประณีตบรรจงกว่า คือ ต่อยไข่แล้วเลือกเอาเฉพาะไข่แดงตีผสมกับแป้งและน้ำตาลให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกันแล้วดักใส่กรวยใบตองหรือกระป๋องนมเจาะรูเล็กๆ โรยเป็นเส้นยาวต่อเนื่องกันลงในน้ำเชื่อมเข้มข้นที่เดือดอยู่ จากนั้นนำขึ้นมาจับเป็นแพ หรือดักหยอดเป็นแผ่นกลมแล้ว

หยิบเป็นดอกใส่ด้วยตะไลให้ได้หักสิบสวยงาม ประดับด้วยดอกมะลิ จะเห็นได้ว่าขนมทั้งสองชนิดนี้มีวัตถุดิบหลักเหมือนกันและให้รสหวานมันเช่นเดียวกัน แต่มีขั้นตอนตลอดจนกรรมวิธีการทำที่ซับซ้อน แตกต่างกันอย่างลึกซึ้งยังมีรูปแบบลักษณะที่ต่างกันด้วย ส่วนความอร่อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าจะชอบขนมชนิดใดมากกว่ากัน สำหรับผู้เขียนชอบทั้งขนมฝอยทอง ทองหยิบและไข่หวาน ไม่ได้ยึดติดกับขนมชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นพิเศษและไม่ปิดกั้นความอร่อยที่จะได้สัมผัสทางลิ้นด้วย การศึกษาวรรณคดีก็เช่นเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่าทั้งวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีท้องถิ่นล้วนมีคุณค่าสำหรับผู้ศึกษาไม่มากหรือน้อยไปกว่ากันเลย และหากศึกษาให้ลึกซึ้งทั้งสองสาขาแล้วยังมีประโยชน์เอื้อต่อกันอย่างมากด้วย

วรรณคดีท้องถิ่น : ประเด็นศึกษาที่น่าสนใจ

“วรรณคดีท้องถิ่น” ประกอบด้วยวรรณคดีลายลักษณ์และวรรณคดีมุขปาฐะ เช่น นิทาน เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย สุภาษิตคำพังเพย เป็นต้น ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าวรรณคดีท้องถิ่นเหล่านี้เป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาที่สำคัญ เนื่องจากเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สืบทอดกันมาในท้องถิ่นนั้นๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวยังทำให้สามารถเข้าใจลักษณะของสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ปรัชญาชีวิตและวิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนระบบสังคมของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดีด้วย

“วรรณคดีท้องถิ่น” มีแง่มุมให้พิจารณาได้หลากหลาย เพราะเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากความคิด ความเชื่อ จินตนาการ ประสบการณ์ชีวิตและเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงของคนในสังคมครั้งอดีต เมื่อได้ศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นก็เท่ากับว่าได้ศึกษาแนวคิด ความเชื่อ จินตนาการ ของกวี และเรื่องราวที่สะท้อนภาพสังคมในอดีตนั่นเอง นอกจากนี้การศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นสามารถแยกศึกษาเป็นสังคมย่อยในแต่ละถิ่นเช่นเหนือ อีสาน กลาง ใต้ ตะวันตก เป็นต้น ซึ่งแต่ละถิ่นล้วนมีลักษณะเฉพาะเป็นของท้องถิ่นนั้นๆ การศึกษาจึงเป็นการวิเคราะห์ว่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เป็น

อย่างไร และมีลักษณะร่วมอันเป็นสากลมากนักน้อยเพียงใด เช่น การศึกษาอนุภาคในนิทานเทียบกับ Motif Index ของ Stith Thompson เป็นต้น

ประเด็นการศึกษาเปรียบเทียบก็มีความน่าสนใจไม่น้อย เนื่องจากทำให้ได้ประเด็นศึกษาที่กว้างขวางมากขึ้น ได้แก่ การเปรียบเทียบวรรณคดีท้องถิ่นที่มีเนื้อหาพ้องกันระหว่างถิ่นหรือเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน หรืออาจนำศาสตร์ต่างๆ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา คติชนวิทยา และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาใช้ในการศึกษาก็จะทำให้งานวิจัยนั้นๆ มีความน่าสนใจและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อนึ่ง ผู้เขียนมีทัศนคติต่อการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นในกรณีที่มีการออกเก็บข้อมูลภาคสนามว่า ผู้ศึกษาควรมีความตั้งใจต่อชาวบ้าน ไม่ควรมุ่งหวังผลสำเร็จในเชิงวิชาการหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวแต่เพียงประการเดียว หากควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อชาวบ้านและคิดถึงใจเขาใจเราให้มาก เพื่อให้ได้ข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สัมผัสด้วยตนเองอย่างแท้จริงและเป็นการปูทางให้แก่นักวิชาการรุ่นต่อไปที่จะมาศึกษาด้วยส่วนในกรณีที่เป็นการศึกษาต้นฉบับวรรณคดีท้องถิ่นซึ่งมีมากตามวัดต่างๆ และบางส่วนของชาวบ้านเป็นผู้ครอบครอง ก็ควรขีมนำถ่ายสำเนาไว้ แล้วรีบนำกลับไปคืนโดยเร็วหากปฏิบัติได้ดังนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าของก็ลงสนับสนุนและไม่หวงแหนไว้เป็นสมบัติเฉพาะตน วรรณคดีท้องถิ่นที่ยังมีอีกมากก็จะได้รับการปริวรรต สอบบชำระ ศึกษาและสืบทอดต่อไป ไม่ถูกทิ้งไว้เพื่อรอการผุพังและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาอย่างไรประโยชน์

วรรณคดีท้องถิ่น : งานสร้างสรรค์อันทรงคุณค่า

การศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นนอกจากจะสามารถศึกษาได้หลากหลายแง่มุมดังที่กล่าวมาแล้วยังมีคุณค่าอันแก่ประการ ซึ่งอาจประมวลจากประสบการณ์ของผู้เขียนได้ ดังนี้

ประการแรก เป็นประโยชน์ทางวิชาการ คือ เมื่อศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นแล้วทำให้เข้าใจถึงสภาพสังคม ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและ

โลกทัศน์ของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นๆ รวมทั้งเข้าใจการจัดระเบียบของสังคมด้วยการใช้วรรณคดีที่สอดแทรกข้อคิด คุณธรรม จริยธรรม มาควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น เรื่องนกยาง สุภาพดั่ง กฤษณาสนอน้องของจังหวัดเพชรบุรี และปมาสี สี ซึ่งเป็นนิทานคติธรรมพื้นบ้านของชาวมอญโบราณ เป็นต้น อีกทั้งความเชื่อในกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนาก็ทำให้ผู้คนเกรงกลัวต่อบาปและเว้นการทำชั่ว โดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับ นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ในการศึกษาภาษาถิ่น เนื่องจากวรรณคดี ท้องถิ่นเป็นชุมคลังแห่งศัพท์ภาษาถิ่นที่มีคุณค่า ซึ่งนักภาษาศาสตร์สามารถเห็นการคลี่คลายทั้งการกลายเสียงและการกลายความหมายของคำในภาษาไทยได้เป็นอย่างดีจากการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นในภาคต่างๆ ของไทย

ประการที่สอง เป็นประโยชน์เฉพาะบุคคล กล่าวคือ การศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นเป็นการเปิดโลกทัศน์ในมุมกว้างให้สามารถรับแนวคิดและปรัชญาชีวิตของคนทุกชนชั้น ทุกท้องถิ่น ทุกสังคม ซึ่งนอกจากจะได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยแล้ว ยังได้รับประสบการณ์ชีวิตโดยทางอ้อม ทั้งอาจจะได้รับแรงบันดาลใจในฐานะที่เป็นวรรณคดีควบคู่กันไป

ประการสุดท้าย เป็นประโยชน์ต่อสังคม คือ เมื่อศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นแล้วทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจและเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความหวงแหนในวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นมากขึ้นและนำไปสู่การอนุรักษ์ในที่สุด

แง่มุมความคิดในภูมิปัญญาชาวบ้าน

ประโยชน์ของการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมีความสนใจในประเด็น “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” มาก เนื่องจากวรรณคดีท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นถึงความแยบคายทางความคิด ความกว้างไกลของจินตนาการ และความเข้าใจในการผูกเรื่องราวให้สอดคล้องกับค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรมแม้กระทั่งธรรมชาติรอบตัว เช่น วรรณคดีมุขปาฐะของ “ลาวโซ่ง” ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในจังหวัดเพชรบุรี

พวกเขา มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายว่า หากสังเกตให้ดีแต่ละส่วนของเสื้อผ้าและลวดลายต่างๆ ที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้า ล้วนมีนิทานซ่อนอยู่ในนั้น ผ้าชิ้นของพวกเขาก็มีเรื่องราวเกี่ยวกับความรักที่น่าประทับใจ กล่าวคือ ผ้าชิ้นลายแดงโมที่ดูแล้วเป็นสีดำนั้นหากพิศดูใกล้ๆ จะเห็นเส้นด้ายสีแดงซ่อนอยู่แต่ถูกตีทับด้วยด้ายดำ ทั้งนี้มีเหตุจากผู้หญิงชาวโชนเมือว่างจากงานบ้าน ในขณะที่สามีออกไปทำไร่ทำสวนทุกวันสำหรับใช้ในครอบครัว ด้วยความรักและความคิดถึงสามี จึงใช้ด้ายสีแดงซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนความรักเป็นเส้นยืน ทว่าด้วยความเงินอายและค่านิยมของสังคมที่ว่าผู้หญิงไม่ควรเปิดเผยความในใจของตนอย่างโจ่งแจ้ง พวกเขาจึงใช้ด้ายสีดำตีทับปิดบังความจริงแห่งหัวใจไว้ นับเป็นนิทานความรักที่น่าชวนซึ่งใจมากทีเดียว

นอกจากผ้าชิ้นแล้ว การมัดปมผ้าเป็นลวดลายต่างๆ ของลาวโชนก็มีนิทาน ยกตัวอย่างเช่น “ลายขอกุด” มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานผักกูดซึ่งเป็นผักพื้นบ้านว่ามีหญิงสาวคนหนึ่งอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่แก่ชรา พ่อแม่ของเธออยากกินผักกูดแต่ฤดูนั้นไม่ใช่ฤดูที่ผักกูดจะแตกยอด แต่เธอก็พยายามเข้าไปหาในป่าลึก หาเท่าไรก็ไม่พบด้วยความเหนื่อยอ่อนและสงสารพ่อแม่ เธอจึงร้องไห้ ครั้นน้ำตาของเธอหยดลงต้องพื้นดินก็กลายเป็นต้นผักกูดแทงยอดขึ้นมาให้เธอเก็บกลับบ้าน ด้วยความกตัญญูของหญิงสาวชาวบ้านจึงยกย่องโดยการผูกปมผ้าเป็นลายขอกุดขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนผักกูดที่เกิดจากน้ำตาของเธอ

ชนพื้นเมืองของไทยในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศก็มีเรื่องราวเล่าขานสืบต่อกันมา อันแสดงถึงภูมิปัญญาที่น่าสนใจเช่นเดียวกัน เช่น นิทานตามองคล้ายกับยายรำพึง ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นตำนานของสถานที่ทางธรรมชาติ นิทานพระยาภิงพระยาพาน อันเป็นตำนานการสร้างพระปฐมเจดีย์และพระประทีปเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม ตำนานเมืองฟ้าแดดสูงยาง นางอุสากับท้าวบารส ซึ่งเป็นนิทานอธิบายถึงต้นกำเนิดของสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นอีสาน และนิทานชาวใต้ที่ผู้เขียนประทับใจมากเรื่องหนึ่ง ซึ่งแสดง

ให้เห็นว่าผู้คิดมีความช่างสังเกตและจินตนาการสูงในการอธิบายธรรมชาติของพืชท้องถิ่นคือเรื่อง “มะม่วงเถิดล่อ” หรือ “ทำไมเม็ดมะม่วงหิมพานต์จึงไหลออกมานอกผล?”

นิทานเรื่องนี้มืออยู่ว่า ครั้งที่บรรดาสัตว์และพืชยังพูดได้ เรไรกับจ๊กจั่นทำแข่งกันว่าใครจะมีเสียงที่ไพเราะและร้องได้นานกว่ากัน ขณะที่แข่งขันนั้น ความไพเราะของเสียงของสัตว์ทั้งสองดึงดูดใจบรรดาสัตว์และผลไม้ต่างๆ ออกมาฟัง ใกล้ที่แข่งขันนั้นมีต้นมะม่วงหิมพานต์ต้นหนึ่งกำลังออกผลเต็มต้น เม็ดของมะม่วงไต่ยินเสียงก็ไหลออกมาฟังด้วย ในที่สุดเรไรเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เพราะหยุดร้องก่อน สัตว์และผลไม้ต่างๆ ก็พากันกลับที่เดิม ส่วนเม็ดมะม่วงหิมพานต์ฟังเพลิน ก็เห็นเรไรแพ้ก็น้ำ หัวเราะอยู่จนจนกลับเข้าลูกไม้ทัน เม็ดของผลไม้ชนิดนี้จึงไหลอยู่เช่นนั้นจนกระทั่งบัดนี้

ภูมิปัญญาชาวบ้านอันสะท้อนให้เห็นค่านิยมสภาพสังคม ตลอดจนจินตนาการของผู้คนในท้องถิ่นและประโยชน์หลายประการที่ได้รับจากการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่น เป็นเหตุผลสมควรที่นำเสนอส่งเสริมให้มีการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่นในวงกว้างและควรจัดให้มีการเรียนการสอนวรรณคดีท้องถิ่นในหลักสูตรวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตลอดจนควรส่งเสริมสถาบันวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีในแต่ละภูมิภาค ในด้านบุคลากร เครื่องมือ และงบประมาณอย่างเพียงพอ เพื่อให้ทำงานอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นแขนงต่างๆ โดยเฉพาะวรรณคดีท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทักษะและมุมมองที่ผู้เขียนมีต่อวรรณคดีท้องถิ่นซึ่งได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น อาจเปรียบเทียบได้ว่าเหมือนผู้เขียนได้มีโอกาสรู้จักกับคุณตาชาวบ้านผู้ใจดีท่านหนึ่ง และได้ฟังท่านเล่าประสบการณ์ที่สั่งสมมาตลอดชีวิตเกี่ยวกับท้องถิ่นที่ท่านอาศัยอยู่ ด้วยความเป็นกันเอง ตรงไปตรงมาและเรียบง่าย ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ หลังจากที่มีโอกาสใกล้ชิดและได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ในรั้วในวังจากคุณตาในพระนคร ผู้ทรงภูมิรู้และเป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้วมานั้นนาน